

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

**з теми: «ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ
ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В
НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ»**

Виконала: студентка KorL1-M20z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
освітньо-професійна програма
016 Спеціальна освіта (Логопедія)
Гарасим Ірина Іванівна

Керівник:
Опалюк О.М., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри логопедії та спеціальних
методик

Рецензент:
Бугера Ю.Ю., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ.....	6
1.1. Характеристика розвитку зв'язного мовлення у дошкільників.....	6
1.2. Особливості процесу формування та засвоєння рідної мови у дошкільників при порушенні зв'язного мовлення.....	27
Висновки до першого розділу.....	41
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ-ЛОГОПАТІВ.....	43
2.1. Особливості впровадження методів дослідження у виявленні залежності між мовленнєвим діагнозом та недорозвитком психіки.....	43
2.2. Аналіз результатів проведеного дослідження.....	43
Висновки до другого розділу.....	53
РОЗДІЛ III. СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА РОБОТА З КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ.....	54
3.1. Характеристика моделі взаємодії спеціалістів у роботі з дітьми-логопатами.....	54
3.2. Організація і зміст логопедичного впливу в дошкільному відділенні НРЦ.....	60
Висновки до третього розділу.....	90
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
ДОДАТКИ.....	99
Додаток А. Навчання умінню відповідати на питання.....	99
Додаток Б. Методики психолого-педагогічного дослідження.....	107
Додаток В. Причини затримки мовлення.....	116

ВСТУП

Слово саме по собі є узагальненням і, в зв'язку з цим являє собою не лише одиницю мовлення, а являється і одиницею мислення.

Оволодіння здатністю до мовленнєвого спілкування створює передумови для специфічних людських соціальних контактів, завдяки яким формуються та уточнюються уявлення дитини про оточуючу дійсність, удосконалюються форми її відображення.

На весь психічний розвиток дитини, її діяльність та поведінку негативно впливають вади мовлення. Обмеженість у мовленнєвому спілкуванні негативно відображається на формуванні особистості дитини, може викликати певні особливості емоційно-вольової сфери, сприяти розвитку негативних якостей характеру. Проблеми мовленнєвої діяльності та психічного розвитку завжди були актуальними для психології та спеціальної педагогіки. Саме тому й наше дослідження присвячене тому.

Багато авторів досліджували питання взаємозв'язку мовленнєвих порушень і загального розвитку дитини. Зокрема, дітей із заїканням вивчали Є.А. Дьякова, Л.П. Успенська, М.Є. Хватцев, Г.А. Волкова, В.А. Ковшиков. Вивченням ФФН у логопедії займалися Н.С.Гаврилова, О.П.Мілевська, Л.І. Трофименко М.А. Савченко, А.В. Ястребова, Г.В. Чіркїна. Категорією дітей із загальним недорозвитком мовлення досліджували О.Б. Белова Л.І. Трофименко Г.В. Чіркїна, Р.Є. Левїна, Т.Б. Філічова, Н.С. Жукова, Н.М. Уманська, Л.Р. Давидович, Є.Ф. Соботович та інші.

Проблемі навчання та виховання дошкільників із ФФНМ присвячені численні науково-методичні дослідження, в яких розглядаються методи діагностики та корекції фонетико-фонематичних відхилень у дітей (Н.С. Гаврилова Г. А. Каше, С. В. Коноваленко, Ю. В. Рїбцун, Т. Б. Філічева, Г. В. Чіркїна та ін.). Спеціальні програми для навчання дошкільників із вадами мовленнєвого розвитку, у т. ч. й дітей із ФФНМ, якими користуються у близькому зарубіжжі, можна умовно розділити на дві групи: загальні, які спираються на психолого-педагогічну класифікацію мовленнєвих порушень, та

такі, що фокусуються на конкретній проблемі і базуються на клініко-педагогічній класифікації.

Мало досліджувалися питання взаємодії спеціалістів на основі інтеграції та особистісного орієнтованого підходу до дітей-логопатів. Саме тому ми присвятили дипломну роботу цій проблемі.

Об'єкт дослідження - процес соціальної реабілітації дітей з порушеннями зв'язного мовлення.

Предметом дослідження є зміст взаємодії спеціалістів під час організації реабілітаційного впливу на системний розвиток особистості дошкільника-логопата.

Отже, **метою** є створення моделі взаємодії спеціалістів у процесі соціальної реабілітації вад психофізичного розвитку дітей-логопатів.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретичні положення психолого - педагогічних основ реабілітації дітей з порушенням зв'язного мовлення.
2. Експериментальне дослідження особливостей розвитку дошкільників-логопатів.
3. Розробити зміст соціально-реабілітаційна робота з корекції порушень зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку в навчально-реабілітаційному центрі.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, вивчення документації на дитину, методики психодіагностичного дослідження, спостереження, логопедичне обстеження. Використовувалася методика дослідження за Трофименко Л.І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку.

Теоретична значущість з'ясувати завдання, зміст, сутність процесу соціальної реабілітації дошкільників з порушенням зв'язного мовлення в умовах навчально – реабілітаційного центру.

Практична значущість роботи полягає у можливості її використання студентами при вивченні логопедії, спеціальної психології, психодіагностики;

психолого-педагогічним персоналом спеціальних закладів освіти під час організації корекційного впливу на дітей з порушенням зв'язного мовлення. Створена інтегрована модель комплексної взаємодії спеціалістів, які здійснюють діагностичну, корекційно-розвиваючу і лікувально-оздоровчу реабілітацію з дітьми з важкими порушеннями мовлення в умовах НРЦ.

Місцем проведення дослідження було дошкільне відділення м. Кам'янець-Подільський навчально-реабілітаційний центр Хмельницької обласної ради (Дошкільний навчальний заклад №8 ясла-садок комбінованого типу «Колосок»), дослідженням охоплено 28 дітей.

Публікації. Робота висвітлена у статті. Опалюк О. М., Герасим І.І. Особливості процесу формування та засвоєння рідної мови у дошкільників при порушенні зв'язного мовлення. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки, список використаної літератури, додатки.

ВИСНОВКИ

Навчаючи малюка спілкуватися, ми вчимо його спостерігати, творчо мислити, слухати людей і продуктивно співпрацювати з ними. Отже, актуалізація особистісних переживань та станів дитини, її ставлення до людей і до самої себе – провідна умова розвитку комунікативно-мовленнєвих здібностей.

З одного боку, результат декількох років практичної роботи з формування зв'язного мовлення і розвитку логічного мислення в дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням зв'язного мовлення, з іншого боку - це всього лише спроба якось проаналізувати і потім систематизувати власну роботу з навчання розповідати (переказу і складанню розповідей) дітей з мовними порушеннями.

Ми зясували, що діти важко реагують на свій дефект, на основі цього навіть може розвинути невроз мовлення. Тому доцільно застосовувати комплексний підхід як до вивчення причин порушення мовлення, так і інтегровану взаємодію спеціалістів у корекційно - розвиваючій роботі.

Для нашого дослідження ми апробували відомі методики (із логопедії та психології), за результатами яких слід встановлювати структуру дефекту, причини, що лежать в його основі, різноманітні співвідношення первинних і вторинних порушень. Це буде вирішальним при організації змісту і послідовності корекційного впливу спеціалістів.

Аналіз літературних джерел та власні дослідження послужили основою для створення комплексної інтегрованої моделі корекційно-розвиваючої діяльності спеціалістів, що включає логопедичний, психологічний та медичний впливи.

Основними ідеями реабілітації дітей є: особистісно-орієнтована взаємодія фахівців; врахування компенсаційних та потенційних можливостей дитини; індивідуалізація корекційного впливу.

В практичному плані комплексне обстеження є корисним спеціалістам-практикам при постановці діагнозу, уточненні структури дефекту, підборі найбільш адекватних методик та здійсненні корекційно-профілактичної роботи.

Удосконалення діагностики необхідне для уточнення типології індивідуальних розмежувань у структурі дефекту, що потребує всебічного вивчення та оцінки мовленнєвої діяльності дитини різними спеціалістами, обміну діагностичною інформацією оскільки на практиці спостерігається схильність спеціалістів різного фаху до вузькопрофесійної інтерпретації наявних порушень.

Вважаємо, що наші погляди на взаємозв'язок спеціалістів при корекції мовленнєвих вад мають потенційні можливості та можуть сприяти ефективним, якісним змінам у мовленнєвому розвитку дітей. В процесі діагностичної, корекційно-розвиваючої діяльності необхідна своєчасна рання підтримка дитини спеціалістами, яка дозволить попередити багато проблем та вчасно відкоригувати їх найменшими зусиллями.

Мовлення дошкільника має яскраво виражений експресивний характер, причому засоби виразності перебудовуються разом з оволодінням дитиною контекстним мовленням, вона навчається свідомо користуватися його виразними засобами.

В теоретичному плані ми вважаємо перспективною подальшу розробку діагностичної моделі з інтегрованими зв'язками логопедії, психології, педагогіки, медицини та інших суміжних наук, що забезпечують формування широкого кругозору та глибокої професійної компетентності спеціалістів у системі підготовки кадрів.

Отже, підвищення рівня соціальної реабілітації дошкільників з порушенням зв'язного мовлення залежить від правильних умов навчально – реабілітаційної роботи в НРЦ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бальбуза О., Орленко І. Арт-терапія як засіб розвитку комунікативної функції мовлення дошкільнят з особливими освітніми потребами. Освіта і суспільство VI: Міжнародний збірник наукових праць / Під ред. Т. Несторенко, Р. Бернатової. Ополе: видавництво Вищої школи управління і адміністрації в Ополе, Польща. 2020. 567 с.
2. Белова О.Б. Особливості розвитку емоційної пам'яті у дітей раннього віку з типовим психофізичним розвитком та порушеннями мовлення. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць / за ред. В.М.Синьова, О.В.Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2019. Вип.14. С. 18–27
3. Белова О.Б. Особливості розвитку уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 11 / за ред. В.М.Синьова, О.В.Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2018. Вип. 8. С. 14–23
4. Белова О.Б. Організація навчально-корекційної роботи з формування довільної уваги у дошкільників з порушеннями мовлення. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, корекційний і медичний аспекти», 19-20 квіт. 2018 / за ред. Пахомової Н.Г.; ПНПУ імені В.Г.Короленка. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2018. С. 25 – 29
5. Гаврилова Н.С. Логопедія: Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: «Медобори-2006», 2018. 188 с.
6. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей. Монографія.- Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. 200 с.
7. Гаврилова Н.С., Тарасун В.В. Особливості навчання математики молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку. Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В.С., 2007. 268 с.
8. Гаврилова Н.С. Типи порушень артикуляційної моторики та особливості їх корекції. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник

- наукових праць: вип. 8 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – Т. 1 – С. 54-64. (Index Copernicus)
- 9.Гаврилова Н.С. Класифікація порушень артикуляційної моторики. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 7 у 2 т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. Т. 1 С. 49-62. (Index Copernicus)
- 10.Гаврилова Н.С. Логопедичний масаж, як засіб корекції порушень артикуляційної моторики у дітей. / Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова вип. V. В 2-ох т. том 2. Кам'янець-Подільський, ПП Медобори 2006, 2015. С. 42-54.(Index Copernicus)
- 11.Галецька Ю.В. Дослідження лексичної сторони мовлення з використанням піктограм у дошкільників з порушеннями розумового розвитку / Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 11 / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2018. – С. 48-57. (Index Copernicus)
- 12.Галецька Ю.В. Корекційна спрямованість роботи з розвитку мовлення дітей з розумовою відсталістю // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. пр. / за ред. проф. Т. Степанової. – № 3 (58), вересень 2017. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017. – С. 73-77
- 13.„Готовність дитини до школи” / Упоряд. Я.Богуславська, С.Гончаренко, Я.Кондратенко / За заг. ред. С.Максименка, О. Главник. К. Главник, 2004.112 с.
- 14.Ефименкова Л.Н. «Формирование речи у дошкольников» . М., 1985. 364 с.
- 15.Інклюзивна освіта – надихаючі приклади зі школи. Досвід чеських та українських освітян / [Н. В. Заварова, Т. П. Краснощок, Н. С. Плохотнюк та ін.]. м. Прага: KUFR, 2020. 137 с.
- 16.«Інтеграційний підхід до навчання учнів допоміжної школи”: методичні рекомендації / Укл. О.С. Сагірова, З.П. Калашнік. К., ІЗМН, 1997. 168 с.

- 17.Каше Т.А. «Подготовка к школе детей с недостатками речи»: Пособие для логопеда. – М.: Просвещение, 1985. 207 с.
- 18.Константи́нів О.В. Особливості вивчення готовності батьків до співпраці з логопедом // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. Наук. Пр. / за ред. Проф. Тетяни Степанової. _ № 3 (58), вересень 2017. – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017 – С. 203-208
- 19.Коноваленко В.В., Коноваленко С.В. Развитие связной речи: Фронтальные логопедические занятия в подготовительной группе для детей с ОНР («Осень», «Зима», «Весна»). М. Гном и Д., 2000. 205 с.
- 20.Коноваленко В.В., Коноваленко С.В. Фронтальные логопедические занятия в старшей группе для детей с ОНР. (I, II, III периоды). М. Гном-Пресс, 1999. 180 с.
- Круті́й К.А. „Створення мовленнєвого середоища, теоретичні засади і практична реалізація” / Запоріжжя: ЛПС, 2001. 203 с.
- 21.Кривоногова О.В., Орленко І.В. Маршрут переходу дитини з послуги раннього втручання в інклюзивне середовище ЗДО // методичний довідник – Одеса, 2020. 42 с.9.
- 22.Левицький В.Е.До питання про стан та розвиток усного зв'язного мовлення учнів молодших класів з порушеним інтелектом. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. XXIII в трьох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2013. – С.257-264.
- 23.Лісова Л.І. Особливості корекції навчальної діяльності молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / За ред. проф. Анатолія Ситченка. – № 3 (58), 2016. – Миколаїв : МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2017. – С. 245-256.

24. Лісова Л.І. Логоритміка з методикою: навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006» 2018. 132 с
25. Лопатина Л.С., Серебрякова Н.В. Развитие лексико-грамматической стороны речи у дошкольников со стёртой формой дизартрии // Хрестоматия по логопедии (извлечения и тексты): В 2 тт. Т.1. / Под ред. Л.С.Волковой и В.И.Селиверстова. М. ВЛАДОС, 1997. С. 290 –293.
26. Львов М.Р. Методика развития речи младших школьников. М: Просвещение, 1985. 72 с.
27. Мілевська О.П. Логогімнастика: Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори – 2006», 2019. 52 с.
28. Мілевська О.П. До питання методичного забезпечення з формування описової лексики у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення // Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук. К. Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2019. С. 131-134.
29. Мілевська О.П. Особливості актуалізації описової лексики у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. // Наукова дискусія: питання педагогіки та психології. К. ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2018. С. 75-78.
30. Мілевська О.П. Дидактичний зміст та критерії діагностики описової лексики у старших дошкільників з недорозвиненням мовлення // Інноваційні дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук. К. Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. С. 131-134.
31. Мілевська О.П. Корекційний зміст роботи над описовою лексикою зі старшими дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету : у 2-х томах. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. Вип.15. Т.1. С. 120-121.
32. Мілевська О.П. Сутність поняття „логопедична гімнастика”: сучасний погляд // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Вип. X. –

Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017.С. 179-188. (Index Copernicus)

33. Мілевська О.П. Дослідження лексико-семантичних умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення // Педагогічні науки : збірник наукових праць. Херсон: Херсонський державний університет, 2017. Вип. XXVIII, Т. 2. С. 86-91.

34. Особливості організації інклюзивного навчання в закладі освіти: Методичний посібник / Н.В. Заварова, О.А. Солнцева, І.М. Орленко, К.М. Павленко. – Одеса: видавець Удача, 2020. 248 с.10.

35. Савченко М.А. „Методика виправлення вад мови у дітей”. К., 1983. 57 с.

Спирова Л.Ф. «Особенности речевого развития учащихся с тяжелыми нарушениями речи». М., 1980. 280 с.

36. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку // Дефектологія. 2003. №2. С. 2 – 11.

37. Соботович Є.Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (в його фонетико-фонематичній ланці) дітей дошкільного віку // Дефектологія. 2002. №3. – С. 2 – 4.

38. Ткач О.М. Логопедична практика. Керівництво з організації, виконання та захисту практики в закладах дошкільної, середньої та вищої освіти: навчально-методичний посібник / Ткач О.М. – Кам'янець-Подільський: ПП «Аксиома», 2018. – 144 с.

39. Ткач О.М. Основні аспекти корекції системних порушень мовлення у дітей молодшого шкільного віку / Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / За ред. проф. Анатолія Ситченка. Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2009. – С. 154-162.

40. Трофименко Л.І. Формування різних типів семантичних зв'язків між словами у дітей дошкільного віку із ЗНМ // Дефектологія. 2005. №4. С. 37 – 40.

41. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / За ред. Є.Ф.Соботович – К.: «Актуальна освіта», 2007. 120с.
42. Трофименко Л.І. Засвоєння лексико-семантичних мовних явищ дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення. Зб. наукових праць. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Тенденції розвитку корекційної освіти в Україні» – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. 2008. №11. С. 215 – 219.
43. Трофименко Л.І. Формування орієнтування на слово як одиницю мови у дошкільників із ЗНМ // Дефектологія. 2011. №4. С. 35 – 38.
44. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ . Програмно-методичний комплекс. К. ПП «Актуальна освіта», 2013. 108 с.
45. Трофименко Л.І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку. Навчально-методичний посібник. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. К. 2014: [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8695/1/Посібник-ост.%20Трофименко%202014.pdf>
46. Ушакова О.С. Развитие связной речи // Психолого-педагогические вопросы, развитие речи в детском саду / Под. ред. О.С. Ушаковой. М., 1987. 155 с.
- Филичева Т.Б., Соболева А.В. «Развитие речи у дошкольника». – Екатеринбург, 1996. 255 с.
47. Филичева Т.Б., Чиркина Т.В. Подготовка к школе детей с общим недоразвитием речи в условиях специального детского сада. – М.: Просвещение, 1985. 200 с.
48. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста: Практическое пособие. М. Айрис-пресс, 2004. – 224 с.